

Sivistysvaliokunnalle

U 28/2021 vp Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle komission ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi tekoälyn harmonisoiduksi sääntelyksi (Artificial Intelligence Act); valtioneuvoston jatkokirjelmä 8.9.2023

Uutismedian liitto kiittää sivistysvaliokuntaa mahdollisuudesta antaa kirjallinen lausunto valiokunnalle valtioneuvoston U-jatkokirjelmästä eduskunnalle komission ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston tekoälyn harmonisoiduksi sääntelyksi (Artificial Intelligence Act) ("tekoälysäädös"). Esitämme kunnioittavasti huomiomme asiassa silmällä pitäen Suomen vaikuttamista tekoälysäädöksen jatkovalmistelussa ja jäsenmaiden, Euroopan komission ja Euroopan parlamentin kolmikantaneuvotteluissa.

Pääviestit

- Suomen tulisi kannattaa Euroopan parlamentin vahvistamaa kantaa, jonka mukaisesti tekoälyasetukseen tulisi säätää **tekoälyä hyödyntäville teknologiayhtiöille yksiselitteinen velvoite avoimesti kertoa, mitä tekijänoikeuden suojaamaa aineistoa on käytetty tekoälyn kouluttamiseen.**
- U-jatkokirjelmän sivun 3 kirjausta tulisi muuttaa seuraavasti (muutos on alleviivattu, ~~yliviivattu~~ ja **vahvennettu**): *Euroopan parlamentin muutosehdotuksella perustamallien tarjoajille voitaisiin asettaa esimerkiksi velvollisuus julkaista tiivistelmä perustamallin kouluttamiseen käytetystä datasta, joka on suojattu tekijänoikeuksilla. Suomen mukaan kyseisen velvollisuuden suhdetta ja vaikutuksia voimassa olevaan tekijänoikeuksia koskevaan sääntelyyn tulisi arvioida tarkemmin huomioiden lähtökohta, että tekijänoikeuslainsäädäntö soveltuu tekoälyjärjestelmiin. Suomi pitää **kyseistä velvollisuutta** tärkeänä. **Lisäksi Suomi kiinnittää huomiota siihen, että järjestelmien tarjoajien olisi mahdollista toteuttaa kyseinen velvoite käytännössä, eikä velvoitteen täyttäminen olisi kohtuuttoman raskasta järjestelmien tarjoajille.***
- Parlamentin kanta parantaisi olennaisella tavalla **näkyvyyttä siihen, mitä verkkoaineistoja teknologiayhtiöt hyödyntävät tekoälyn kouluttamisessa.** Se vaikuttaisi **myönteisesti myös demokratian ja kansalaisten sananvapauden kehitykseen** tulevaisuuden **Euroopassa.**

- Tasapuolisiin kilpailuedellytyksiin liittyvää U-jatkokirjelmän sivun 3 kirjausta tulisi muuttaa seuraavasti (muutos on alleviivattu, yliviivattu ja **vahvennettu**): *Suomi **kiinnittää huomiota** suhtautuu lähtökohtaisesti varauksellisesti siihen, että tekoälyasetuksessa asetettaisiin kapea-alaista sääntelyä yksipuolisesti asetettujen sopimusehtojen kohtuuttomuudesta Euroopan parlamentin ehdotuksen mukaisesti. Ehdotetun sääntelyn kohdentuminen on epäselvää, ja sitä olisi syytä neuvottelujen kuluessa selkeyttää. Ehdotettua sääntelyä tulisi myös arvioida sopimusvapauden toteutumisen, **eurooppalaisten ja globaalisti toimivien yritysten tasapuolisten kilpailuedellytysten** yritysten välisen kilpailun ja markkinoiden toimivuuden näkökulmasta.*
- Hallitusohjelman mukaan Suomen hallitus on **sitoutunut edistämään reilua kilpailua mediakentällä** ja digitaalisessa mainosmarkkinassa **huomioiden kansainvälisten alustajättien aseman**. Lisäksi hallitusohjelman mukaan hallitus **edistää tasapuolisia kilpailuedellytyksiä eurooppalaisten yritysten ja globaalisti toimivien digijättien välillä**.
- Mikäli **ihmisen roolia ja media-alan neuvottelu-, sopimis- ja korvausoikeutta** ei tekoälyseudöksessä tunnisteta ja tunnusteta, on ilmeinen vaara siitä, että tekoälypalveluista on enemmän haittaa kuin hyötyä ammattimaiselle tiedonvälitykselle, inhimilliselle kulttuurille - ja lopulta myös demokraattiselle yhteiskunnalle.
- **Tekoälyn hyödyntämistä päätoimittajavastuun** alla tapahtuvassa **tiedotusvälineiden toiminnassa ei** tule katsoa **suuren riskin toiminnaksi**. Komission ehdotuksen liite III on kannatettava.

Todellisuus, jossa tekoälyseudöstä EU:ssa neuvotellaan, on muuttunut sen jälkeen, kun Euroopan komissio vuonna 2021 antoi ehdotuksen tekoälyasetukseksi

Vuoden 2023 alussa julkistetut niin sanotut generiset tekoälypalvelut kuten Microsoftin ChatGPT ja Googlen Bart ovat merkittäväällä tavalla muuttaneet uutismedian ja lehtikustantajien keskeistä toimintaympäristöä, internetiä.

Riippumattoman lehdistön rooli on keskeinen luotettavan ammattimaisen tiedon välittämisessä kansalaisille. Elinvoimainen lehdistö on olennainen tekijä vapaan, avoimen demokraattisen yhteiskunnan olemassaolon turvaamisessa

Mikäli tekoälyseudöksessä ei kiinnitetä asianmukaisesti huomiota siihen, mitä tekijänoikeuden suojaamaa aineistoa on käytetty tekoälyn kouluttamiseen, on vaara, että tiedonvälityksen vapaus heikkenee Euroopassa ja Suomessa.

Keskeiset niin sanotun generatiivisen tekoälyn palveluita tarjoavat yritykset ovat maailman suurimpia yrityksiä

Globaalien teknologiajättien markkinaylivaltaan tulee kiinnittää asianmukaisesti huomiota EU-tasolla, ja myös tekoälyasetuksen käsittelyssä. Yritysten kuten esimerkiksi Microsoftin ja Googlen taustalla olevan Alphabetin liikevaihto on moninkertaisesti suurempi kuin esimerkiksi Suomen valtion budjetti.

Tekoälyasetuksen velvoitteiden kohtuullisuutta ja kohtuuttomuutta tulisi arvioida realistisesti myös tämän tosiasian pohjalta.

Tekoälyasetus on omiaan vaikuttamaan kotimaisen lehdistön kilpailuedellytyksiin suhteessa kansainvälisiin teknologiayhtiöihin. Jos teknologiayhtiöiden toiminnan läpinäkyvyyttä ei varmisteta sääntelyllä, on suomalaisten lehtikustantajien nykyistäkin mahdollisempi saada asianmukaista neuvotteluasemaa suhteessa suuriin teknologiayrityksiin tulevaisuudessa.

Läpinäkyvyysvelvoite on avoimen, demokraattisen yhteiskunnan etu

Avoimuus ja läpinäkyvyys tekoälyn kouluttamiseen käytetyn lähdeaineiston suhteen ovat ennen kaikkea kansalaisten, viranomaisten, lainsäätäjän sekä avoimen, demokraattisen yhteiskunnan etu. Läpinäkyvyys ei ole vain uutismedian tai muiden luovien alojen tavoite.

Tekoälymallit ovat tuottaneet ja voivat tuottaa yhteiskuntaan monenlaista disinformaatiota ja muita harhoja. Ne ovat omiaan lisäämään vihapuhetta, vastakkainasettelua ja myös ”kuplautumista” julkiseen keskusteluun.

Väitteet ”liiallisesta hallinnollisesta taakasta” tekoälymallien tarjoajille tai läpinäkyvyyden käytännön toteuttamisen hankaluudesta eivät ole perusteltuja: mikäli teknologiayhtiöt eivät pysty tunnistamaan tai eivät tiedä, mitä lähteitä ne käyttävät tekoälyn kouluttamiseen, miten ne voivat noudattaa muitakaan tekoälysäädöksen velvoitteita ja siten poistamaan ja minimoimaan useita tekoälyn käyttöön liittyviä riskejä. Käytännöllisyydellä ei voi sääntelyssä korvata laillisuutta.

Tekoälysäädöksen kolmikantaneuvotteluihin on tarjolla ratkaisuja Suomen neuvottelijoille

Parlamentin ehdotuksen mukaisesti tekoälysäädöksen artiklaan 28 b tulisi lisätä läpinäkyvyysvaatimus tekoälytuottajille kertoa, mitä tekijänoikeudella suojattua aineistoa on käytetty tekoälyn kouluttamiseen.

Mikäli teknologiayhtiöt eivät pysty tunnistamaan kaikkea tekijänoikeuden suojaamaa aineistoa, ne voisivat vähintään ilmoittaa kaikki käyttämänsä lähdeaineistot. Teknologiayritykset voisivat tuottaa verkkoon saataville esimerkiksi hakutoiminnon sisältävän tietokannan, johon on listattu käytetyn lähdeaineiston verkko-osoitteet.

Läpinäkyvyysvaatimus voitaisiin tarvittaessa rajata digimarkkinasäädöksen periaatteiden tapaan koskemaan vain suuria teknologiayrityksiä, jotka tarjoavat tekoälypalveluita.

Verkossa yleisölle tarjottavan lehti- ja muun tekijänoikeudella suojatun aineiston kopiointi ja käyttäminen tekstin- ja tiedonlouhintaan kaupallisessa tarkoituksessa esimerkiksi tekoälyn kouluttamiseen on sallittua, ellei oikeudenhaltija ole pidättänyt oikeutta itsellään.

Tekoälysäädöksen artiklaan 28 b lisättävä läpinäkyvyysvaatimus varmistaisi oikeuden pidättämisen toteutumisen myös käytännössä erityisesti suhteessa suuriin teknologiayrityksiin.

Läpinäkyvyysvaatimus tukisi media-alan ja muiden luovien alojen tekijänoikeuden oikeudenhaltijoiden oikeuden pidättämiseen perustuvaa neuvotteluasemaa teknologiayhtiöiden suuntaan.

Verkkolehden sisällön käyttäminen tekoälyn kouluttamiseen voidaan Suomessa järjestää joko suoraan lehtikustantajan kanssa sopimalla tai myös kollektiivisesti sopimalla uudella tekijänoikeuslaissa 3.4.2023 voimaantulleella sopimuslisenssillä (TekL 25n §).

Sääntely on luottamuksen turva

Läpinäkyvyysvelvoite ja avoimuus tukevat eettistä ja tietoista tekoälyn kehittämistä. Ne edustavat myös ajattelua, jossa oikeudenhaltijoiden investointeja ja humaania panosta uuden sisällön luomiseen kunnioitetaan.

Korkean sananvapauden ja vapaan, moniarvoisen yhteiskunnan taustalla on vahva tekijänoikeuden ja muiden aineettomien oikeuksien suoja sekä sopiminen. Myös jatkossa on tärkeää sopia oikeuksista – siitä, mitä kustannettuja aineistoja käytetään ja miten – sekä korvauksista, jos sisältöjä käytetään tekoälyn kouluttamiseen.

Läpinäkyvyyden ja avoimuuden lisäämisellä voidaan myös lisätä luottamusta tekoälypalveluihin ja hälventää tekoälyyn liittyviä yhteiskunnallisia uhkakuvia. Kun uutismedian kustantajien investoinnit luotettavaan toimitukselliseen sisältöön tulevat tunnustetuiksi ja asianmukaisesti korvatuiksi, voidaan myös disinformaatiota ja muita tekoälyn tuottamia harhoja hillitä tulevaisuudessa.

Tekoälyn hyödyntämistä päätoimittajavastuun alla tapahtuvassa tiedotusvälineiden toiminnassa ei tule katsoa suuren riskin toiminnaksi

Suuririskisten tekoälyjärjestelmien velvoitteiden ei pidä koskea tilanteita, joissa tekoälyjärjestelmiä käytetään esimerkiksi uutismedian toimituksellisen työn toiminnan tukemiseksi tai täydentämiseksi, ja jossa viimekädessä luonnollinen henkilö (laissa sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä, ”sananvapauslaissa”, tarkoitettu vastaava toimittaja) ja kustantaja kantavat toimituksellisen ja juridisen vastuun yleisölle julkaistusta sisällöstä.

Mikäli tekoälyjärjestelmien käyttö tiedotusvälineiden toiminnassa katsottaisiin suuririskiseksi toiminnaksi, merkitsisi se raskaita velvoitteita esimerkiksi lehtikustantajille. Se johtaisi siihen, että useimpien suomalaisten

tiedotusvälineiden mahdollisuudet hyödyntää tekoälyä heikkenisivät. Myös kilpailuetu luovutettaisiin sääntelyllä suurille teknologiayhtiöille, sen sijaan, että sääntely tukisi suomalaisia ja eurooppalaisia päätoimittajavastuun alla toimivia tiedotusvälineitä.

Komission ehdotuksen liite III on kannatettava. U-jatkokirjelmään ei ole tältä osin kommentteja.

Uutismedia hyödyntää tekoälyä toimituksellisessa työssä

Suomalainen uutismedia suhtautuu myönteisesti vastuulliseen ja eettiseen tekoälyn käyttöön ja kehittämiseen. Olennaista on varmistaa EU-sääntelyllä, että tekoälypalveluiden kehittäjät ja tarjoajat toimivat tietoisesti, avoimesti ja läpinäkyvästi.

Sananvapauslain mukaan uutismedian verkkolehden vastaava toimittaja vastaa lehtensä toimitustyön johtamisesta ja valvonnasta ja päättää lehden sisällöstä siitä riippumatta, onko osa lehden sisällöstä tuotettu kokonaan tai osaksi tekoälypalvelun avulla. Tekoälypalveluista on apua toimituksellisen työn kehittämiseen ja tehostamiseen.

Tekoälypalveluita käytetään jo nyt suomalaisissakin toimituksissa esimerkiksi uutistiivistelmien laadintaan verkko- ja mobiililehtiin, ääniuutisten lukemiseen, lehtien sisällön taittamiseen ja taustaselvitystöissä.

Tekijänoikeuslakiin 3.4.2023 voimaantullut uusi lehtikustantajan lähioikeus antaa lehtikustantajalle oikeudellisen suojan sekä kokonaiseen verkkolehteen että verkkolehden osiin (esimerkiksi lehtijutun otsikko, tekstipätkä tai artikkeli).

Lähioikeussuoja kattaa lehtikustantajan lehden kaiken sisällön riippumatta siitä, onko lehtijulkaisun osa eli esimerkiksi toimittajan kirjoittama artikkeli teos tai onko jokin osa lehdestä kokonaan tekoälyn tekemä. Osana lehtijulkaisua julkaistu tekoälytuotos on lehtikustantajan lähioikeussuojan piirissä. Tämä on suomalaisen uutismedian kannalta hyvä asia.

Uutismedian liitto ry

Jukka Holmberg
liittojohtaja

Uutismedian liitto on sanomalehtien, kaupunkilehtien ja muiden yksityisten uutismedioiden julkaisijoiden toimialajärjestö. Uutismedian liitto on media-alan yhteistä edunvalvontaa hoitavan Medialiiton suurin jäsenjärjestö.